

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

KASVATUSTIETEELLINEN TIEDEKUNTA
PEDAGOGISKA FAKULTETEN
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUS- KASVATUS SUOMESSA

Yhteistyössä:

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO Chair on
Values, Dialogue and
Human Rights

MITÄ DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUS OVAT?

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus antaa tietoja, taitoja ja asenteita, jotka tukevat ihmisoikeuksia ja demokratiaa kunnioittavan kulttuurin rakentamisessa. Ne edistävät osallisuutta yhteiskunnan eri tasoilla, vuorovaikutustaitoja moninaistuvassa yhteiskunnassa sekä omien ja toisten oikeuksien kunnioittamista. Tärkeitä sisältöjä ja arvoja ovat yhdenvertaisuus, tasa-arvo, yhteiskunnallinen tietoisuus, diversiteetin kunnioittaminen, kriittinen ajattelu ja oikeusvaltio.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisessä on viime vuosina tapahtunut paljon Suomessa; aihetta on viety eteenpäin viranomaisten, korkeakoulujen ja järjestöjen toimesta. Tässä esitteessä kerrotaan tärkeimmistä toimenpiteistä, vastauksista kehityshaasteisiin ja löydät resursseja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta.

VAHVA OIKEUDELLINEN PERUSTA

Suomessa perustuslaki ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset turvaavat perus- ja ihmisoikeuksia sekä demokratiaa. Perustuslaki tuo myös julkiselle vallalle velvoitteen perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisesta. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaki tuovat oppilaitoksille tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvelvoitteen. Ihmisoikeuskasvatusta tukee kansallisen lainsäädännön lisäksi YK:n ihmisoikeuskasvatuksen julistus (2011).

IHMISOIKEUDET, DEMOKRATIA JA KOULUTUSJÄRJESTELMÄ

YK:n ihmisoikeuksien julistus (1948) on opettajan ammattietiikan perusta. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen periaatteet läpäisevät opetussuunnitelmien perusteet varhaiskasvatuksesta lukiotasolle. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen perusteissa on erityinen painotus opettajan velvollisuuksissa arvojen ja laaja-alaisen osaamisalueiden lisäksi. Laaja-alainen osaaminen on tärkeä osa koulun toimintakulttuuria, jossa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tulisi toteutua.

On tärkeää, että opettajilla on valmiuksia ennaltaehkäistä syrjintää sekä edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Kouluissa on haasteita syrjintään, rasismiin, sukupuolten segregaatioon ja yhdenvertaiseen oikeuteen koulutukseen liittyen esimerkiksi erityisen tuen, vammaisuuden ja muiden syiden vuoksi.

Opetussuunnitelmat ja vahva lainsäädäntö antavat erinomaiset lähtökohdat kehittää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, ihmisoikeuksia ja demokratiaa kunnioittavaa opetusta.

KOULUTUKSEN PERUSARVOT

Luottamus, autonomia, ihmisarvon kunnioitus ja yhdenvertaisuus ovat keskeisiä koulutusjärjestelmän arvoja Suomessa

OPETTAJANKOULUTUS

Keskeinen yhteiskunnallinen haaste demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmasta on opettajankoulutus, jonka on osoitettu olevan epäsystemaattista.

Jyväskylän yliopisto koordinoi 2016-2017 demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen opettajankoulutuksen kehittämishankkeen, jossa syntyi kansallinen korkeakouluverkosto ja käytäntöjä eri puolilla Suomea. Ammattikorkeakoulut toteuttivat 2017-19 osallisuutta ja ihmisoikeusperustaisuutta vahvistavan Toimintaa ja kohtaamisia -hankkeen, jossa julkaistiin sivusto opettajien tueksi. Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa -projekti 2018-2020 käynnistettiin Ihmisoikeuskeskuksen, oikeusministeriön, Helsingin yliopiston UNESCO professuurin Values, Dialogue and Human Rights in Education yhteistyössä ja näiden lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti projektia. Hankkeissa koordinoitiin laajaa 14 opettajankoulutusyksikön, valtion toimijoiden ja järjestöjen yhteistyötä.

HAASTEET

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta on epäsystemaattista ja yksittäisten opettajien aktiivisuuden varassa

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta on irrallista oikeudellisesta normiperustasta

Opettajankoulutus on "toiveiden tynnyri"

Kenellä on vastuu – valtiolla, järjestöillä, korkeakouluilla?

TOIMENPITEET JA RATKAISUT

Selvitetty kansallisen yhtenäisyyden edellytyksiä yliopistojen autonomiaa kunnioittaen

Pilotoitu opintoja yhteydessä oikeudelliseen perustaan ja testattu käytäntöjä eri puolilla Suomea

Strukturoitu olemassa olevaa, ei pelkästään uuden sisällyttämistä opintoihin

Etsitty keinoja vastuun kantamiseen yhdessä ja yhteistyössä

Projektissa vastattiin osoitettuihin haasteisiin suunnittelemalla verkkoperustainen erikoiskurssi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta kasvatusalan ammattilaisille ja koottiin materiaaleja OPH:n sivuille kaikkien opettajien tueksi.

OPETUSTA TARVITAAN

96 % opettajaksi opiskelevista kaikille yhteisellä opintojaksolla vastasi, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tulisi olla osa opettajankoulutusta

"Tietoinen ymmärtäminen ihmisoikeus- sekä demokratiakasvatuksesta toimii mielestäni vankkana ohjenuorana kaikessa toiminnassa ja hävittää epävarmuutta esimerkiksi epäkohtien esiintuomisessa tai niihin puuttumisessa."

Varhaiskasvatuksen opettajaksi opiskeleva

YHTEISTYÖTÄ

Suomessa viranomaiset, järjestöt ja korkeakoulut toimivat yhteistyössä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistämiseksi.

JÄRJESTÖT

Järjestöt ovat tehneet kauan työtä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisessä tuottaen paljon resursseja opettajille ja edistämällä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.

Esimerkiksi **Ihmisoikeudet.net** –sivusto ihmisoikeuskasvatuksen tueksi on koottu järjestöjen yhteistyössä ja se on **Ihmisoikeusliiton** ylläpitämä.

Fingo on 300 järjestön kattojärjestö, joka on koordinoanut järjestöjen globaalikasvatusverkostoa vuodesta 2000 alkaen. Fingo on myös koordinoanut opettajankoulutuksissa eri puolilla Suomea toteutettavaa **Maaailma Koulussa -seminaaria**, jossa järjestöt ovat organisoineet täydennyskoulutusta opettajille esimerkiksi toiminnallisten työpajojen ja luentojen muodossa. Opettajankoulutusyhteistyötä on tehty vuodesta 2009 alkaen.

Kehittämiskeskus Opinkirjo tukee kouluja demokratiakasvatuksessa muun muassa tuottaen materiaaleja. Vuosittain **eduskunnan kanssa yhteistyössä toteutettavaan Nuorten Parlamenttiin** osallistuu 350 oppilasta eri puolilta Suomea. Oppilaat toimivat istunnossa edustaja-oppilaina ja toimittajina. **Allianssin Poliittika-viikkoon** osallistui yli 350 koulua vuonna 2018. **UNICEF** on pilotoinut lapsenoikeusperustaista koulumallia.

VIRANOMAISET

Opetushallitus vastaa opetussuunnitelmaprosesseista, joissa kuullaan laajasti eri toimijoita. OPH on keskeinen toimija ministeriön ja opetusalan kentän välissä. OPH organisoii vuosittain demokratia- ja osallisuusfoorumia, johon kutsutaan eri toimijoita järjestöistä, korkeakouluista ja viranomaisista vaihtamaan hyviä käytäntöjä. OPH tekee kansainvälistä yhteistyötä muun muassa Euroopan neuvoston kanssa toimien asiantuntijaverkostossa ja kääntäen materiaaleja kouluille.

Ihmisoikeuskeskus on 2012 perustamisestaan lähtien ollut keskeinen ihmisoikeuskasvatuksen edistäjä Suomessa. Laaja ihmisoikeuskasvatuksen lähtötasoselvitys 2014 loi perustaa kehitystyölle ja toimenpiteille. Ihmisoikeuskeskus on tuottanut asiantuntijaluentosarjan perus- ja ihmisoikeuksista. Ihmisoikeuskeskus tekee monipuolista yhteistyötä eri tahojen kanssa ja on tuottanut koulutuksia esimerkiksi tuomareille ja opetustoimen johdolle.

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti 2014 demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen selvitystyön ja on tukenut opettajankoulutuksen kehittämishankkeita. Myös muut ministeriöt, kuten **oikeusministeriö** ja **ulkoministeriö** ovat tukeneet globaali-, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisessä. Oikeusministeriö on koordinoinut nuorten osallisuuteen ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyviä toimenpiteitä valtioneuvostotasolla osana kansallista demokratiapolitiikkaa.

”Voiko oikeastaan mikään ohittaa tärkeydessä sitä, että Suomessa on tulevana vuosina aktiivinen, kriittinen, toimiva ja ihmisoikeuksia kunnioittava yhteiskunta”

Luokanopettajaopiskelija

AIKAJANA

2012

- YK:lta suosituksia määräaikaistarkastelussa Suomelle, että ihmisoikeuskasvatuksen tulisi olla pakollista opettajankoulutuksessa.
- Suomi hylkää suosituksen vedoten yliopistojen autonomiaan.

2014

- Ihmisoikeuskeskuksen ja opetus- ja kulttuuri-ministeriön selvitysten tulos: opettajankoulutuksen demokratia- ja ihmisoikeusosaamista on vahvistettava, sillä se on epäsystemaattista.
- Kansalliset opetussuunnitelmat painottavat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.

"Ko. aiheet eivät ole lopulta itsestään selviä. Niihin kasvetaan, niitä voidaan oppia. Kun seuraa julkista keskustelua, voi jo sen perusteella todeta että tarvetta on"

Aikuiskasvatuksen opiskelija

2016-2017

- Jyväskylän yliopisto koordinoi hanketta, jossa syntyy 14 korkeakouluyksikön verkosto ja käytäntöjä eri puolilla Suomea, joita esitellään Hyvän lähteillä -teoksessa. Hankkeen päätteeksi toivotaan edelleen yhteistyön jatkumista, verkkoperustaisen materiaalin kehittämistä ja aiheen vahvistamista esimerkiksi tutkimusta tukemalla.
- Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017-2019 painottaa ihmisoikeuskasvatusta ja demokratiapoliittinen toimintaohjelma 2017-2019 tukee demokratiakasvatusta.
- 2017 Suomi saa YK:lta määräaikaistarkastelussa lisää suosituksia ja hyväksyy ne.
- Ihmisoikeuskeskus julkaisee asiantuntijaluentosarjan perus- ja ihmisoikeuksista.

2018-2020

- Helsingin yliopistoon UNESCO Chair Values, Dialogue and Human Rights in Education 2018-2022 Arto Kallioniemelle.
- Helsingin yliopistolla koordinoitava Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa -hanke käynnistetään opettajankoulutuksen yhteistyön vahvistamiseen, pilottikurssin kehittämiseen ja materiaalien kokoamista ja julkaisemista varten. Hankkeen raportti julkaistiin 2019.
- Demokratiaohjelma on jo käynnistynyt.
- Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus on kansallisessa demokratiaohjelmassa 2025.

TULEVAISUUS

- Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksessa tulevaisuudessa on tärkeää hyvien käytäntöjen vakiinnuttaminen ja yhteistyön jatkaminen, tutkimusperustaisuuden vahvistaminen sekä yhdenvertaisen koulutuksen takaaminen aiheesta kansallisesti.

DEMOKRATIA- JA IHMISOIKEUSKASVATUKSEN RESURSSSEJA OPETTAJIEN JA KASVATUSALAN AMMATTILAISTEN TUEKSI

DEMOKRATIAKASVATUS

- Opinkirjon [Valiokuntasimulaatio](#) on osallistava, toiminnallinen ja oppiainerajat ylittävä demokratiakasvatuksen tapa harjoitella kansanedustajana toimimista.
- Taksvärkin [Vaikuta! Menetelmäopas nuorten näköiseen vaikuttamiseen](#).
- [Act Now on yhteiskunnalliseen keskusteluun kannustava peli](#)
- [Sinä olet demokratiakasvattaja!](#)
- [Oma oppilaskunta](#) -sivulta löydät tukea ja inspiraatiota oppilaskuntatoimintaan
- [www.demokratiakasvatus.fi](#) - Jyväskylän yliopiston hankkeessa kokoama sivusto demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tueksi.

IHMISOIKEUSKASVATUS

- [www.ihmisoikeudet.net](#) - tietoa ja tukea ihmisoikeuskasvatukseen

Lapset:

- [Unicefin ihmisoikeus- ja globaalikasvatusmateriaalit](#)
- [Planin alakouluun suunnatut materiaalit](#)
- [Oikeesti! Menetelmäopas lapsen oikeuksien käsittelyyn kouluissa](#)

Nuoret

- Amnestyn [koulujen kirjemaraton](#)

Aikuiset:

- Ihmisoikeuskeskuksen [asiantuntijaluento-sarja perus- ja ihmisoikeuksista](#)

LAAJOJA SIVUSTOJA

- [Yhdenvertaisuus.fi](#) - tietopankki yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä. Sivuilta löytyy tukea yhdenvertaisuussuunniteluun ja hyviä käytäntöjä.
- [Maailma2030.fi](#) - alakoulun, yläkoulun ja lukion opettajille tukea globaalin kehityksen teemojen käsittelyyn.
- [Globaalikasvatus.fi](#) - Vinkkipankista löydät ideoita globaalikasvatuksen toteuttamiseen käytännössä.
- [Maailmankoulu.fi](#) - Maailmankoulun materiaali-pankista voit hakea teeman, kohderyhmä, aineen, menetelmän tai asiansanan mukaan tukea kriittiseen globaalikasvatukseen.
- [Globaalikoulu.net](#) - Monipuolisia välineitä globaalien kehityskysymysten käsittelyyn erityisesti lapsen oikeuksien näkökulmasta.

OPPAITA JA NOSTOJA

- [Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella](#)
- [Lapsen oikeudet toiminnallisesti](#) -opas
- [Kiistanalaisia aiheita opettamassa](#)
- [Open ilmasto-opas aineenopettajille](#)
- [Oppimateriaalit ajantasalle! Kohti aktiivista maailmankansalaisuutta](#)

OPETUSHALLITUKSEN MATERIAALIVARANTO

[Demokratia, ihmisoikeudet ja osallisuus](#) -sivustolta löydät yli 170 vinkkiä opetuksen ja oppimisen tueksi.